Oulu 27.10.1964 Kuva: Atte Kalajoen kokoelmat

VLA - Uleåborg - Oulunborgi - Oulu

"Kuinka Nuorukainen tiensä puhdistais?"

Pysähdyn taas kerran tämän jo tutuksi käyneen otsikon ääreen, ja koska on sapatti ja minä vain näitä työasioita, niin luenkin: "Nuorukaisen sydän on awoi ilolle'. Hänen werensä' on palawa. Hän nautitse läsnä olewaa hekumata hehkuwalla mielellä, ja katselee tulewaista oman taitonsa kuwausten ja toiwon speilisä, joka tekee kaikki ihanaxi. Maa on wielä, hänen mielestänsä', iloinen yrttitarha; mutta ah! jo matelee siellä kawalasti wiekas käärme', — — —."

Vaikka haluan (yrittää ainakin) nöyrtyä Sanankin edessä, minun on rehellisesti myönnettävä, että kirja kiehtoo minua kirjana, historiallisena muistona, suomen kielen taidonnäytteenä:

Saarna

Ensimmäisnä Sunnuntaina loppiaisesta.

Siinä itse otsikko, pääsana, niinsanoakseni. Otsikon jälkeen mainitaan tekijä, ja hänen nimensä on Carl P. Hagberg, "Ruotsista Suomexi käätty P. Ticklénilta."

Muistan hyvin, miten omituisesti nämä sanat minua sävähdyttivät, kun pitelin ensimmäisen kerran kirjaa kädessäni. Toistasataneliöisen ullakon hämärissä, varjostamattoman sähkölampun antaessa jostain kurkihirren tienoilta niukkaa valoaan, tavailin... Olin taas kerran tutkimusmatkalla. Jonkinnäköiseksi asiantuntijaksi pyydetty olin erään samalla tavalla omituisen toverini kanssa penkonut pakkilaatikon toisensa jälkeen, jotta olisin voinut selittää, mitä mihinkin lähetettäisiin, jotta mahdollisesti omaiset saisivat tilaisuuden kiireistänsä huolimatta ottaa omaan hyllyynsä varsinaiset perhekalleudet, perheraamatut ja sen sellaiset. Palkaksi oli luvattu muutama kirja oman harkinnan mukaan. Siinä oli viekoitusta tarpeeksi.

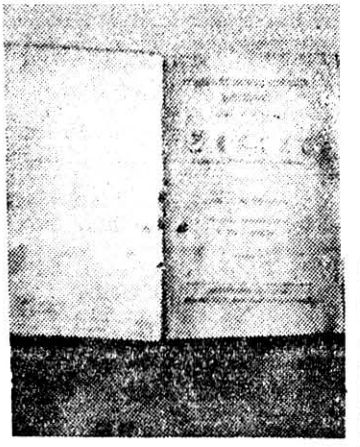

Panun saarnakirja.

Tuohon aikaan olinkin enemmän kotonani 1800-luvun, vieläpä 1700-luvun maisemissa, oululaisissa olletikin, kuin näissä omissa ajoissamme. Olin lukenut Ticklenistä, jollain tavoin kyllä vanhasta tutusta, että hän oli eräs aikakautensa merkillisimpiä suomen kielen taitajia, edelläkävijä monessa mielessä. Tämän mainion miehen, opettajan, papin ja "wiikkosanomalaisen" erääksi mestarinäytteeksi mainitsivat tutkijat juuri Hagbergin saarnan suomennoksen. Ja siinä minä nyt seisoin vanhan pappilan vinnillä kädessäni Ticklenin mestarinäyte: "Jos tämä pienoinen kirja on sinulle otollinen, niin minun aikomukseni, Jumalan awun kautta, myös edespäin suomenkielellä tarita' — — —. Oulusta 12 päiwänä Loka Kuusa 1827."

Ajattelin juuri ruveta arvuuttamaan, mistä ajoista on kysymys, koska runoilijamme ei ole niin tuttu, että monikaan noin vain osaisi sijoittaa hänet edes oikealle vuosisadalle, mutta siinäpä tulikin jo vuosiluku.

Ticklenistä ja hänen kielestään toivon voivani joskus pakista enemmän.

"Saarna" on monessa mielessä kiintoisa pikku kirja, sillä se on vanhimpia Oulussa painettuja kirjoja, suomenkielinen, oululaisen käsialaa ja eräs niistä tiettävästi vähistä painotuotteista, joissa käytetään paikannimeä O u l u n b o r g i. "Oulunborgisa, 1828. Prändätty Christ. Evert Barckin Kirjan-Präntisä."

Kuinka moni muistaisi muistuttamatta, että ruotsalaissukuinen turkulainen kirjanpainaja Cristian Evert Barck muutti Ouluun 1827, hieman ennen Turun surkiaa paloa, muistelen, ja perusti tänne Ouluun ensimmäisen ja siihen mennessä tietenkin maan pohjoisimman kirjapainon. Monenlaista tässä "Präntisä" painettiin jo 1827—28. Molempina vuosina esiintyy painotuotteissa, suomenkielisissä siis, vuoron perään Oulu ja Oulunborg (i), mutta vaikuttaa siltä, että viimemainittu v. 1829 olisi kokonaan hävinnyt käytöstä. Ruotsinkielisissä painotuotteissa tietenkin käytettiin paikannimeä Uleåborg. Suomenkielisissä esiintyi tiettävästi myös Oulunpori, mutta tämä minun on sanottava varauksin, koska tältä istumalta en pysty esittämään esimerkkiä enkä tarkistamaan tietoa.

Oulun ja Oulujokisuun vanhimpia nimiä lienevät O w l a ja U l a h a m n (esimerkiksi 1377 ja 1531), mutta onhan selvää, että on ollut olemassa myös suomenkielinen nimitys, vaikka se tai sen silloisen seuraajat tuskin pitkiin aikoihin kelpasivat mihinkään viralliseen asiakirjaan tai painotuotteeseen. Olisiko nyt sitten Oulunsatamaa edeltänyt Oulansatama, tarina kun kertoo, että nimi juontaisi Oula-nimisestä lappalaisesta. Kuuluisan Olaus Magnuksen vuonna 1539 painetussa kartassa, jonka Oulunseutua, nyky-Kainuuta, Lappia ja osaa Norrbottenia esittävän lehden Kaltio äskettäin julkaisi kansilehtenään, näemme Oulujokisuulla sanan VLA (Oula-Ula?), josta sitten muotoutuivat U l a h o l m (Kaarle herttuan kirjeessä 1600) ja linnan rakentamisen jälkeen Uhlaborgh (maistraatin kirjediariossa v:lta 1618). "Uhla" sijaitsi joen rannalla, mahtavan virran suulla. Jospa senaikaisessa ruotsinkielessä å-sana tarkoittikin juuri virtaa (mitä lehtorit sanovat?), silloin saattoi a-kirjain kuin itsestään muuttua å-kirjaimeksi, ja Oulun virallinen nimi kehittyi kuten asiakirjoista ja painotuotteista voimme todeta tähän tyyliin: Vlå (1621), U l e å (1634), Claessonin kartoissa U h l å (1649—51), U h l å b o r g s S t a d (1669), U h l e å b o r g (1696), U l e å s t a d (Franzénien esi-isä olisi 1700-luvulla präntätyn mukaan tullut U:stadiin). V. 1770 ollaan sitten U l e å b o r g-nimisessä kaupungissa, niinkuin "kuka hyvänsä" saattoi lukea kaukaisissakin satamissa, missä tämänniminen oululaislaiva vainsattui poikkeamaan.

Suomalainen Oulu saattaa tietenkin esiintyä jo ennen Barckin painoa, mutta ei ole toisaalta mahdotonta, vaikka ei esiintyisikään, koska virallinen kieli oli ruotsi ja koska itse Oulussa ei sitä ennen painettu mitään. Barckin tuotteissa sana kylläkin esiintyy, kuten jo totesin, hyvässä sovussa O u l u n b o r g (i)-väännöksen ja, niin siis muistelen, Oulunpori-väännöksen kanssa.

Jos jotakuta historiaan paneutunutta tai vaikkapa meikäläisen tapaista amatööriä kiinnostaisi selvitellä tätä asiaa, on muistioni käytettävissä rahatta ja hinnatta. Sovitaan sitten vastapalveluksesta!

Uleåborg — Oulunpori tai vaikka "Uuleopori", mutta mukava olisi panna tämäkin prosessi järjestykseen.

Panu